

УДК 342.951:342.726-053.2 (477)

Наталія Коломоєць,

канд. юрид. наук,

доцент кафедри адміністративного права і процесу факультету № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПОВНОВАЖЕННЯ ОСВІТНЬОГО ОМБУДСМЕНА У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ

У статті розглянуто окремі аспекти правового захисту прав дитини у сфері освіти. Актуалізується перспективність впровадження інституту освітнього омбудсмена; досліджується його правовий статус. Наголошується на тому, що створення такої інституції сприятиме подальшому розвитку громадянського суспільства, його правосвідомості та підвищенню якості надання освітніх послуг у державі.

Ключові слова: права дитини, освітній омбудсмен, механізм захисту, адміністративно-правовий захист, правовий статус.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення органи державної влади на стадії державотворення починають відігравати все більшу роль у сфері розвитку та захисту основних прав і свобод людини, а не реалізовувати виключно волю держави. Утворюються нові міжнародні, регіональні та національні інституції, спрямовані на недопущення порушення прав людини в тій чи іншій сфері суспільних відносин. Більше того, позитивною є динаміка захисту прав дітей. На жаль, вона здебільшого зумовлена тим, що правовий статус дитини дуже довго залишався поза увагою громадськості через «більш глобальні» з погляду дорослої людини проблеми економічного, політичного, ідеологічного характеру тощо. Але, по суті, дитина, яка залишилася без уваги держави, не зможе в майбутньому забезпечити її розвиток. Тому мають бути вироблені дієві механізми забезпечення розвитку дитини як особистості та, зокрема, як соціальної одиниці суспільства, яка буде спроможна розбудовувати демократичну, соціальну, конкурентоспроможну державу.

Освічена особистість є гарантом інтелектуального розвитку суспільства і держави. Тому метою статті є вивчення особливостей становлення окремих інституційних механізмів, спрямованих на захист прав дитини у сфері освіти, а саме впровадження спеціального органу в структурі органів державної влади – освітнього омбудсмена.

Стан дослідження. Питанням дослідження основних прав дитини в Україні присвячено чималу кількість наукових та публіцистичних праць. Серед великої кількості дослідників у цій сфері плідно працювали: Б. Андрусин, Л. Заблоцька,

В. Журавський, К. Левченко, А. Ковальчук, О. Миськів, Є. Науменко, Н. Оніщенко, Н. Опольська, В. Оржеховська, В. Селоков, В. Синьов, В. Чорна, О. Шульц та ряд інших. Утім дослідження механізмів захисту прав дитини потребують постійної актуалізації, оскільки маємо безперервне реформування як органів державної влади, які тією чи іншою мірою стосуються захисту прав дитини, так і законодавства у цій сфері.

Результати дослідження. Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства (об'єднаного спільними цінностями і культурою) та держави. Її метою є:

- всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства;
- всебічний розвиток талантів людини, її інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей;
- формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей;
- виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству;
- збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу;
- підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [2].

Та між органами освіти й здобувачами освіти має існувати незалежна інституція, здатна вивчати основні проблеми забезпечення освітнього процесу, що виникають як під час виконавчо-розпорядчої діяльності та адміністрування навчального процесу орга-

нами державної влади, так і безпосередньо серед здобувачів освіти, їхніх батьків, законних представників, а також педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників. Таким гарантом взаємодії та медіатором у сфері освіти запропоновано вважати освітнього омбудсмена.

Так, враховуючи останні зміни до чинного законодавства України в освітній сфері, зазначимо, що Законом України «Про освіту» було передбачено необхідність затвердження Кабінетом Міністрів України Положення про освітнього омбудсмена, яке має містити порядок та умови звернення до освітнього омбудсмена, а також процедуру створення Служби освітнього омбудсмена. Таке Положення передбачає появу якісно нового механізму забезпечення права дитини на здобуття якісної та доступної освіти, заходи щодо відновлення порушених прав здобувачів освіти, їхніх батьків, законних представників, педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників та додержання законодавства України про освіту в межах наданих повноважень освітнім омбудсменом.

Дана інституція (освітній омбудсмен) є новою для України, а тому потребує уважного дослідження як з боку наукових представників, так і з боку громадськості, оскільки подібних аналогів у нашій державі не було. Певна річ, інститут омбудсмена – Уповноваженого Верховної ради України з прав людини – як такий існує в нашій державі. Його авторитет пояснюється багатьма демократичними рисами, які характеризують статус омбудсмена та забезпечують ефективність його діяльності. Важливість наявності цього інституту підтверджує той факт, що він встановлений і закріплений на наддержавному рівні – Європейським Союзом [1, с. 66]. Тобто він є необхідним елементом національної системи захисту прав людини та забезпечує здійснення контролю за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина та захист прав кожного на території України і в межах її юрисдикції.

Окрім того, у 2011 році з метою забезпечення належних умов для реалізації громадянських, економічних, соціальних та культурних прав дітей в Україні, беручи до уваги необхідність особливого піклування про дитину, на виконання Україною міжнародних зобов'язань у сфері прав дитини та відповідно до статті 102 Конституції України Указом Президента України було затверджене Положення про Уповноваженого Президента України з прав дитини. Але, як показує правозастосовна практика, цього сьогодні замало для гармонійного розви-

тку дитини та захисту її прав. Зумовлено це тим, що і Уповноважений Верховної Ради з прав людини, і Уповноважений Президента України з прав дитини не наділені необхідним обсягом повноважень. Їхніми слабкими сторонами залишаються:

- недоліки чинного законодавства (Закону України «Про звернення громадян», процесуальних кодексів тощо);
- недостатнє представництво в регіонах;
- недостатність статистичних даних для оцінки ефективності діяльності;
- відсутність системи постійного навчання новим тенденціям та інструментам у сфері захисту прав людини, що проводяться міжнародними експертами;
- відсутність системи електронного документообігу, зокрема, для полегшення координації між структурними підрозділами вказаних інституцій тощо [4, с. 10–11].

Вказані недоліки призвели до того, що окремі сфери захисту прав дитини залишилися невирішеними, хоча мають суттєве значення для її розвитку. Отже, постало питання якісного реформування законодавства у сфері освіти, яке полягало в тому, щоб удосконалити правовий механізм реалізації конституційного права громадян на рівний доступ до якісної освіти. Тому статтею 73 Закону України «Про освіту» було передбачено утворення інституту освітнього омбудсмена, метою діяльності якого було визначено забезпечення належних умов для реалізації права особи на освіту.

У проекті Положення про освітнього омбудсмена були сформовані основні його завдання. Ними, відповідно, є: 1) сприяння реалізації єдиної державної політики, спрямованої на забезпечення права особи на здобуття якісної та доступної освіти; 2) здійснення заходів щодо додержання законодавства України про освіту; 3) вжиття заходів для забезпечення належних умов для рівного доступу до здобуття освіти; 4) сприяння виконанню Україною міжнародних зобов'язань щодо додержання в Україні прав людини на освіту; 5) співпраця та взаємодія з Міністерством освіти та науки України та іншими центральними органами державної влади, органами місцевого самоврядування, закладами освіти всіх рівнів незалежно від форми власності та підпорядкування, органами управління освітою, правоохоронними органами; міжнародними організаціями; неурядовими громадськими організаціями з питань, що належать до його компетенції [3].

Для реалізації зазначених завдань законодавець закріпив за освітнім омбудсменом такі права:

– розглядати скарги та перевіряти факти, викладені у скаргах, поданих здобувачами освіти, їхніми батьками, законними представниками, а також педагогічними, науково-педагогічними і науковими працівниками;

– отримувати від закладів освіти та органів управління освітою інформацію, необхідну для виконання своїх функцій, у тому числі інформацію з обмеженим доступом;

– за результатами проведених перевірок приймати рішення щодо обґрунтованості чи необґрунтованості скарги і на його основі надавати рекомендації закладам освіти та органам управління освітою, повідомляти правоохоронні органи щодо виявлених фактів порушення законодавства;

– безперешкодно у встановленому законом порядку відвідувати органи державної влади, органи місцевого самоврядування, заклади освіти всіх рівнів незалежно від форми власності, а також брати участь в установленому порядку у засіданнях державних органів з питань, що належать до його компетенції;

– звертатися до органів державної влади, правоохоронних органів щодо виявлених фактів порушення права людини на освіту та законодавства у сфері освіти;

– надавати консультації здобувачам освіти, їхнім батькам, законним представникам, а також особам, які навчають;

– представляти інтереси особи у суді [2].

Викладене дає підстави стверджувати, що впровадження інституту освітнього омбудсмена матиме наслідком зростання правової культури та правового виховання здобувачів освіти, їхніх батьків та законних представників, акцентуватиме увагу педагогічної спільноти на потребах їх вихованців та на шляхах удосконалення освітнього процесу, призведе, зрештою, до руху усіх державних інституцій, які були створені для забезпечення належних умов освітнього процесу та захисту прав дітей у державі.

Прогресивність цього інституту зумовлюється, зокрема, і тим, що проект Положення про освітнього омбудсмена передбачає утворення й Служби, яка забезпечуватиме діяльність освітнього омбудсмена. Це сприятиме зниженню проявів бюрократії та корупції, оскільки завданнями Служби є організаційне, правове, консультативне, інформаційно-аналітичне, експертне, контрольне, матеріально-технічне, фінансове та інше забезпечення діяльності освітнього омбудсмена, зокрема, щодо: 1) узагальнення практики застосування законодавства з питань, що належать до компетенції Служби, розроблення пропозицій щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України та подання Міністерства

освіти і науки України; 2) здійснення перевірок фактів, наведених у скаргах, поданих здобувачами освіти, їхніми батьками, законними представниками, а також педагогічними, науково-педагогічними і науковими працівниками; 3) виявлення причин, що призводять до порушення прав і законних інтересів здобувачів освіти, їхніх батьків, законних представників, а також педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників, систематичне здійснення щоквартального аналізу та узагальнення інформації, що міститься у скаргах до освітнього омбудсмена; 4) опрацювання кореспонденції, яка надходить до Служби, та підготовка в установленому порядку за результатами її розгляду проектів відповідей; 5) підготовки рекомендацій закладам освіти всіх рівнів незалежно від форми власності та підпорядкування, органам управління освітою щодо виявлених фактів порушення законодавства у сфері освіти; 6) забезпечення взаємодії освітнього омбудсмена з: а) Міністерством освіти і науки України та іншими центральними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, закладами освіти всіх рівнів незалежно від форми власності та підпорядкування, органами управління освітою, правоохоронними органами; б) міжнародними організаціями; в) неурядовими громадськими організаціями; 7) забезпечення висвітлення діяльності освітнього омбудсмена у засобах масової інформації [3].

Зокрема, додатковою перевагою освітнього омбудсмена є те, що це альтернативна й додаткова можливість врегулювання конфліктів. Водночас у разі звернення до освітнього омбудсмена не виключається можливість використання судової форми або інших позасудових процедур врегулювання спорів. Тобто розвиток інституту освітнього омбудсмена дозволить не тільки реалізовувати демократичні механізми освітнього процесу, а й захищати права дитини відповідно до вітчизняного і міжнародного законодавства. На наш погляд, створення такої інституції сприятиме подальшому розвитку громадянського суспільства, його правосвідомості та, як наслідок, підвищенню якості самої освіти.

Висновок.

Підводячи підсумки, варто зазначити, що діяльність освітнього омбудсмена не посягає та не обмежує компетенцію наявних центральних та територіальних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у сфері освіти. Його роль полягає у сприянні реалізації дитиною її конституційного права на освіту. Особливість діяльності освітнього омбудсмена полягає у тому, щоб: 1) виступати в якості гаранта захисту прав ди-

тини у сфері реалізації освітніх послуг; 2) допомогти практично забезпечити нормативні вимоги освітнього процесу; 3) сприяти соціалізації здобувачів освіти; 4) забезпечити належний рівень правової освіти серед молоді; 5) бути джерелом інформації для здобувачів освіти; 6) ініціювати та забезпечувати оптимальні шляхи подальшого розвитку освітніх послуг в Україні.

Список використаних джерел:

1. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: учебник. М.: Проспект, 2005. 547 с.

В статье рассмотрены отдельные аспекты правовой защиты прав ребенка в сфере образования. Актуализируется перспективность внедрения института образовательного омбудсмена; исследуется его правовой статус. Подчеркивается, что создание такого института будет способствовать дальнейшему развитию гражданского общества, его правосознания и повышению качества предоставления образовательных услуг в государстве.

Ключевые слова: права ребенка, образовательный омбудсмен, механизм защиты, административно-правовая защита, правовой статус.

Some aspects of legal protection of the child's rights in the sphere of education are studied in the article. The perspective of the introduction of the institution of the educational ombudsman is being considered; its legal status is examined. It's emphasized that the establishment of such an institution will contribute to the further development of civil society, its legal awareness and the escalation of the provision of educational services quality in the state.

Key words: child's rights, educational ombudsman, mechanism of protection, administrative and legal protection, legal status.

